

Radio smaids

Radiotehnika ir precīza un nopietna zinātne, tomēr daudzas lietas un notikumi radio vēsturē apskatāmi ar smaidu.

Pazīstamāko radiotehnikas ražojumu – runas un mūzikas uztvērēju (radiouztvērēju) attīstību Latvijā no 1925. līdz 1933. gadam interesanti attēlo Rīgas radiofona programmā ievietotie zīmējumi “Kā mēs klausījāmies radio...”,¹ ar raksta autora komentāriem.

1925. gadā

20. gadsimta 20-to gadu sākumā Latvijā sākas “radio drudzis” – īpatnēja “slimība”, kuru “ārstēt” var tikai vienā veidā – iegūstot savā īpašumā radiouztvērēju.

Veikalos vēl radiouztvērējus nepārdod, tāpēc vienīgā iespēja iegūt sev radio ir pašbūve, sākas radioamatieru kustība. Pēc Rīgas radiofona darbības sākuma 1925. gada 1. novembrī tā strauji attīstās.

1926. gadā

Nākamajā gadā ģimene iegādājas kristāldetektora uztvērēju un ar galvas telefoniem noklausās pārraidi. Pārvietošanās telpā ir iespējama tikai telefona auklas garuma attālumā.

1927. gadā

Iegādāts “lampiņu uztvērējs”. Radio lampas ir veselas divas un novietotas virs uztvērēja kastes, lai novērojoš radio lampiņu kvēlošanu, varētu pareizi noregulēt kvēlspriegumu.

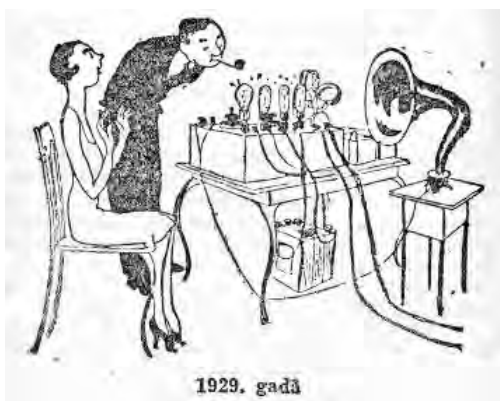
Bez vienkāršas formas kastē ievietotā radiouztvērēja vēl ir vajadzīgas kvēles, anoda un tīkliņa baterijas uztvērēja barošanai. Tās pievieno uztvērējam ar atklātiem vadiem. Vēl tāpat uztvērējam pievieno antenu, zemējumu un galvas telefonus. Tāpēc joko par “vadu salātiem bateriju mērcē”.

Mazs taures skaļrunis ir atbrīvojis radioklausītājus no piesaistes uztvērējam ar galvas telefonu vadiem.

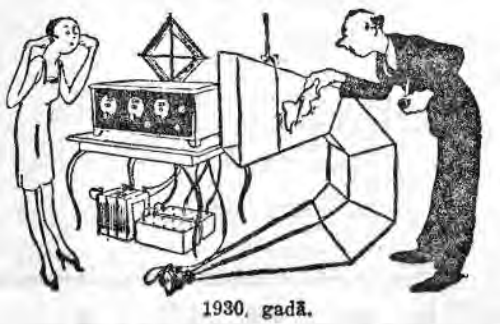
Radio lampu skaits uztvērējā ir palielinājies.

1928. gadā

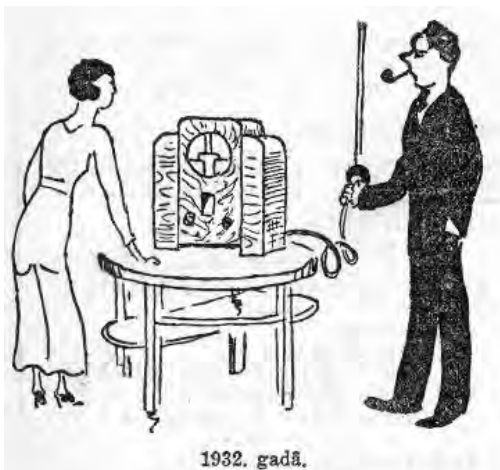
1929. gadā

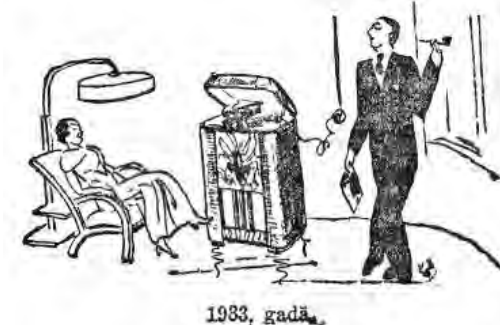
1930. gadā.

1931. gadā.

1932. gadā.

1933. gadā.

Lampu skaits uztvērējā atkal pieaudzis.

Iegādāts PTDGD 1929. gada izlaiduma taures skaļrunis.²

Četrus lampu uztvērēja barošanu vairs nevar nodrošināt kvēles baterija, tāpēc tās vietā lieto uz grīdas novietoto kvēles akumulatoru.

Beidzot arī radio lampas ievietotas radio uztvērēja kastē.

Acīmredzami pašbūvētā eksponenciālas formas skaļruņa taure ir gana liela un smaga, bet skaņas devēja taures tievajā galā, tāpat kā visus iepriekšējos gadus, ir tā pati "austiņa".

Radiotehnika sper milzu soli uz priekšu – radiouztvērējs ir iegūst "tīkla pieslēgumu".

Saimnieks veido **apgaismošanas** tīkla pieslēgumu pie griestu spuldzes. Lampas ietverē ieskrūvē "žuliku" (blēdi, krāpnieku), tā apakšā ieskrūvē apgaismošanas spuldzi, bet sānu kontaktā pieslēdz radiouztvērēju.

Tolaik vēl visur nav elektrības skaitītāju, maksu aprēķina pēc pieslēgumu skaita. Lampas ietveres pieslēgums maksā daudz lētāk par sienas kontaktu (ja tādi ir), tāpēc jau vajadzīgs "žuliks".

Izmanto jauna veida – virsmas skaļrunis.

Uztvērējs apvienojas ar jauna veida – elektrodinamisko skaļruni, un iegūst mums pierasto formu un saturu - uztvērējs un skaļrunis kopīgā konstruktīvā vienībā.

Veidojas radio dizains, un uztvērēju piemēro moderna dzīvokļa interjeram.

Tīkla pieslēgums iegūst sienas kontaktu.

Vērtīgs skatītājs bez grūtībām zīmējumā atpazīs VEF 1932. gadā pirms Ziemassvētkiem ražot sāko uztvērēju "Vefon 4MD".

Radiouztvērējs iegūst moderno superheterodīna elektrisko slēgumu.

Uztvērējs apvienojas ar elektrisko skaņu plašu atskaņotāju un jau diviem koncertskaļruņiem, kļūstot par radiolu.

Parādās jēdziens "Hi-Fi" kā nenoteikts skaņas trakta augstas kvalitātes apzīmējums, un tas tiek pamazām īstenots praksē.

Cena – 1300,- Ls ir tā laika ministra trīs mēnešu alga.

Par radiotehnisko lietu sapratni tautā nopietns izdevums raksta: "Toreiz radiofona lietas bija savas attīstības pirmajā posmā un pie mums pazīstamas tikai dažiem tehniķiem. Plašākām

apriņdām tas bija svešs, ticība tam bija visai niecīga un «godīgs cilvēks» to labprāt nopietni neņēma”..³

Jaunajām tehnoloģijām cilvēki vienmēr pierakstījuši neesošas un noslēpumainas īpašības. Sākot no tā, ka fotogrāfija nozog cilvēka dvēseli 19. gadsimta vidū un beidzot ar 5G bezvadu interneta tehnoloģiju vairošanu koronavīrusa izplatīšanā un šo staciju dedzināšanā 21. gadsimta 20-to gadu sākumā.

Arī telefonu un gramofonu bija pagrūti saprast, bet tur vismaz vadi, pa kuriem skaņa spēj pārvietoties, vai vismaz melnais skaņuplates disks, kurā tā «iemānīta iekšā»... Taču mūzika no «tukša gaisa»? Vai tik nebūs līdzīgi, kā kad dzērājiem “baltās pelītes” galvā dzied?

Savās “Atmiņās par darbu Rīgas radiofonā” Rīgas radiofona darbiniece Valda Bergmane citē kādu saņemto radio klausītāja vēstuli: “Tas jau nozīmē Pastarās dienas tuvošanos, ja bāsis tā, bez kāda pamata, kļūst pa debesu izplatījumu”..⁴

Divdesmito gadu beigās attālā Latgales skolā bērni atteicās radio ar austiņām klausīties, jo vecāki ir teikuši — tur nelabais iekšā..⁵

Par it kā radio “ietekmi” uz laika apstākļiem raksta meteoroloģijas grāmatā..⁶

1928. gads pie mums Latvijā un Lietuvā bija ļoti lietains. Raža aizgāja bojā. Strauja radio attīstība iekrita taisni šīnī slapjā gadā. Laucinieki sāka nopietni uztraukties, ka radio dēļ viņiem esot jācieš tādi zaudējumi. Radio esot lietuss celonis.

Par laikapstākļiem 1928. gadā raksta arī žurnālā “Nākotnes Sieviete”..⁷

Vai nelāga laikam sakars ar radio?

Sakarā ar lietaino vasaru tiek izplātītas valodas, ka laiks ir tādēļ nejauks, ka visur ievilkti radio uztvērēji, kas pievelkot mūžīgi lietu. Katrai ļaužu valodai jau tak ir kaut kāds zināms pamats, bet ne katrreiz baumas var būt pareizas. Radio uztvērējiem jau nav nekādas nozīmes, bet ja var runāt par gaisa saviļņošanu, kas zināmā mērā iespaido atomosferiskos apstākļus, tad tur var minēt tikai noraidošo radio staciju. Ja var caur gaisa satricinājumiem izsaukt lietu, kā šaujot no lielgabaliem, tad, zināms, var arī varbūt radio gaisa vibrācija arī atstāt iespaidu uz laiku, kas vēl būtu zinātniski jāizpēta un tad varētu radio lietot tikai nopietnu ziņu izplatīšanai, bet nelikt tam darboties visādu nieku dēļ, ja tas izsauc nevēlamu parādību atomosferas slāpos. .

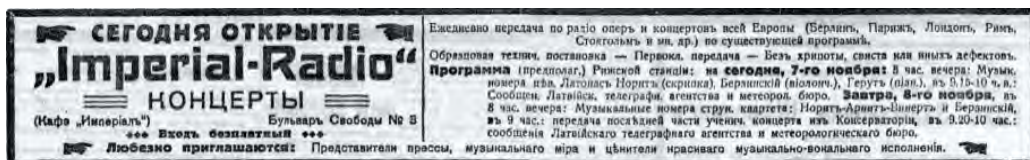
Saklausījušies briesmu stāstus, cilvēki neuzticīgi staigā apkārt radiouztvērējam un pēta, kur ir noslēpts rādijs, un vai tas neizstaro nāves starus.

Radio eksotikas laikā ir arī pretēja tendence — daudzi ražotāji un tirgotāji nevietā cenšas piesavināties radio vārdu, tādējādi it kā parādot savu ražojumu modernumu. Ir elektro masāžas aparāts “Radio Lux” un vārāmās sāls šķirne “Radio sāls”..⁸

1925. gada vidū Edinburgas Kūrmājas zālē atklāj radio kafejnīcu. Tur par nelielu samaksu var saņemt galvas telefonus un pie galdiņa klausīties radio pārraides..⁹

Līdzīgu kafejnīcu "Imperial-Radio" atver kafejnīcā "Imperial".¹⁰ Netālu no tās – Brīvības un Merķeļa ielas stūrī

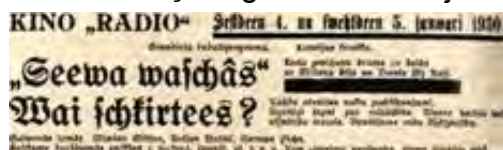
atklāj kafejnīcu "Radio". Tā atrodas daļā no kādreizējā dāvanu un suvenīru veikala "Sakta" telpām. Dažās kafejnīcās papildus var dejot radio mūzikas pavadībā. Pie griestiem speciālā konstrukcijā nostiprinātie vadi stiepjas uz dejojāšu radio austiņām un ir iespējams izdarīt vienkāršas deju kustības¹¹. Izklaide šādā veidā gan nevelkas ilgi. Jau pēc dažiem gadiem radio "iegūst skaļāku balsi" (skaļruni), un piesaiste austiņām vairs nav vajadzīga.

1925. gada beigās Rīgā atver kinoteātri "Radio" Krišjāņa Barona un Elizabetes ielas krustojumā.¹² Tas vēl ir "lielais mēmais", kuram skaņu pavadījumu spēlē tapieris, vai to atskaņo gramofons. Skaņu kino, jeb "radio kino", parādās tikai pēc vairākiem gadiem. 1931. gada septembrī arī kino "Radio"

pāriet uz skaņu filmu demonstrēšanu¹³ un nomaina nosaukumu uz "Radio-Modern".¹⁴ Kinoteātris darbojas arī Otrā pasaules kara laikā. Pēc kara vienas no pirmajām latviešu

radio diktorēm, dzejnieces Mirdza Ķempes – Ādamsones un režisora Jāņa Žīgura vadībā tajā iekārto Latvijas Leļļu teātri.¹⁵

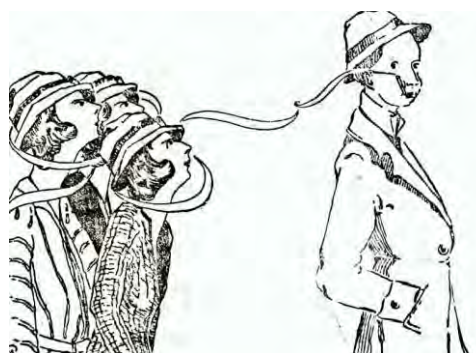
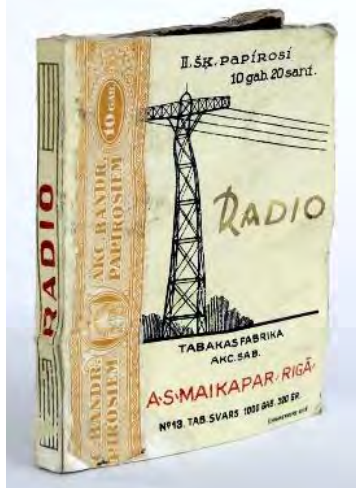

Kino "Radio" 20. gadsimta 20-to gadu beigās darbojas arī Cēsīs.¹⁶

Daži ilustrēti radio vārda lietošanas piemēri.

Kafejas un cigoriņu fabrika E.Mežits Rīgā, Daugavgrīvas ielā Nr.10. Augu kafeja "RADIO", pagatavota no graudiem ar cigoriņu un kakofello (?) piemais(tījumu).¹⁷

Ak! Viņš smēķē Maikapara "Radio".¹⁹

Apavu fabrika „Radio“
E. Kaleju ceļā 33, Andreju ceļā 31.
Tālr. 22740.

Momentālā apavu izlabošana.
Iztatram kas 10 reīs labojis, 11. par brīvu.
Uzgaidamā istaba.

Konvertu fabrikas „RADIO“
papīra u. rakstampapīra piederumu noliktava
lielā Grēcinieku ielā Nr. 26.
Tālr. 290-89.
V. P I T E L S

Apavu fabrika "Radio".²⁰

Konvertu fabrika "Radio".²¹

BATERIJAS
„Gofa“, „Draķon“, „Radio“
u. š.

Vislebtākā ierīcība pēc
„Ampère“

Rīgā, Vecā Grēcinieku ielā 25.
W a i r u m ā. W a i r u m ā.

Kabatas lukturīša baterija "Radio".²²

Piekaramā atslēga "Radio".

K ā p ē c mums jālieto radioaktīvā zobu pasta „Doramad“?

Radioaktīva zobu pasta „Doramad“ ir izveidota, lai nodrošinātu zobu veselību un atslēgtu muti. Tā satur radioaktīvas vielas, kas palīdz atslēgt muti un atjaunot zobu veselību. Tā ir izveidota, lai nodrošinātu zobu veselību un atslēgtu muti. Tā satur radioaktīvas vielas, kas palīdz atslēgt muti un atjaunot zobu veselību. Tā ir izveidota, lai nodrošinātu zobu veselību un atslēgtu muti. Tā satur radioaktīvas vielas, kas palīdz atslēgt muti un atjaunot zobu veselību.

Radioaktīva zobu pasta.²³

Mūsu kaimiņu valstīs bijušas radio ziepes, radioaktīvs galda ūdens un prezervatīvi "Radio".

Radiouztvērēju neparasts izvietojums un atveidojums.

Radio cepure dāmām un kungiem.

Uztvērēji transportam.²⁴

20. gadsimta 50-to gadu stereo pleijers (aifons).

Radiouztvērējs iemontēts stikla pudelē.

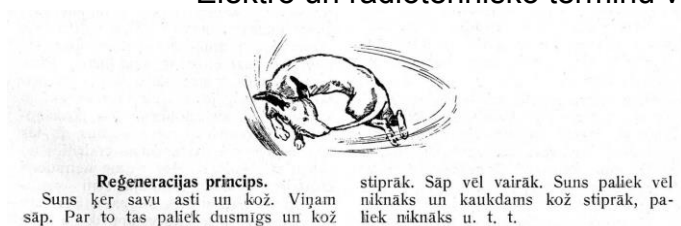

Transporta pietura kā radiouztvērējs ar spiedpogu viļņu slēdzi.

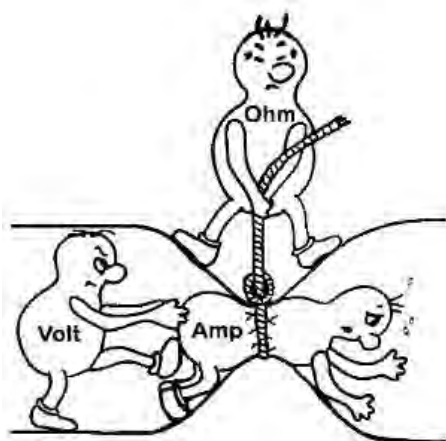

Veikals radiouztvērēja formā.

Elektro un radiotehnisko terminu vizuāls skaidrojums.

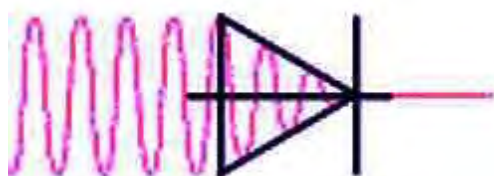
Reģenerācija (atpakaļsaite).²⁵

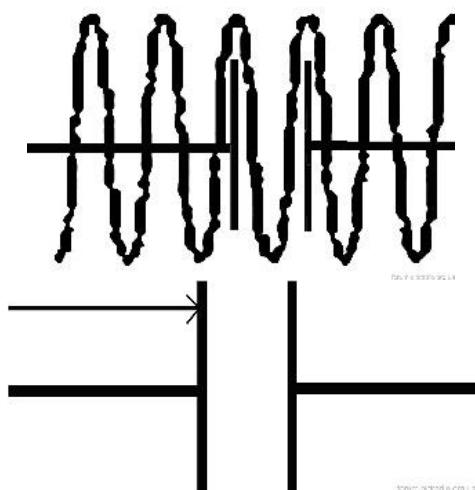
Oma likums.

$$I = \frac{U}{R}$$

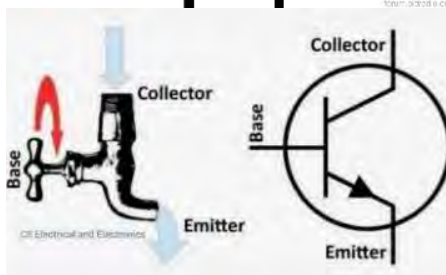
Strāvas stiprums ir tieši proporcionāls spriegumam un apgriezti proporcionāls elektriskajai pretestībai.

Diodes darbības atainojums.

Kondensatora darbības atainojums (cauri kondensatoram plūst maiņstrāva, bet neplūst līdzstrāva).

Tranzistora darbības salīdzinājums ar ūdens krānu.

Vienkārši radio humors.

„Maziņš biju, neredzēju...”

„Dažu skaistu ziedu Gaujā kaisīju...”

„Jauns un traks tu, puika, esi bijis...”

„Tur es dzēru, tur man tika...”

Duksis klausās radio.²⁶

Radio entuziasta kāzu ceļojuma senā²⁷ un mūsdienu versija.

Rirdāns ieteic radiofona programmas teksta vietā likt zīmējumus!²⁸

Cilvēku pirmās saskarsmes ar radio ir pārsteidzošas. Piemēram, fragments no mākslinieka Ināra Helmuta atmiņām.²⁹

arī izdibināt, kā darbojas radioaparāts. Mums bija VEF radio ar apaļu skalu, ceieru vidū. Nevarēju saprast, kā cilvēki tur iekšā runājas. Līdu aparātam aiz muguras un skatījos pa caurumiņiem, kur tie runātāji varētu būt sasēduši. Bet tur ieraudzīju tikai lielākas vai mazākas kvēlojošas lampiņas.

Arī mana iepazīšanās ar radiofonu ir līdzīga. Pirmo radio pārraidi savā mūžā dzirdēju kaimiņu mājās. Tas varēja būt ap 1955. gadu. Atceros uztvērēju – mazu kasti ar blakus tai novietotām lielām baterijām.

Tas bija bateriju uztvērējs „Rīga B912”.³⁰ Rīgas Radio rūpnīcas (toreiz vēl A.S.Popova vārdā nenosauktās) ražojums.

Atceros arī dziesmu, kura toreiz skanēja – latviešu tautas dziesma „Visi ciema suņi rēja”. Vēlāk es ļoti gribēju redzēt, kas radio kastē iekšā. Mana pieredze par cilvēka balsi un mūziku bez cilvēkiem bija tikai skaņu plate un telefons. Nevarēju saprast kā lielā skaņu plate, pat vairākas, varēja tikt ievietotas konkrētajā mazajā radiouztvērējā. Vēl biju pāris reizes runājis pa telefonu citu kaimiņu mājā. Varbūt tur tajā radio kastē ievietots telefona aparāts. Bet tiem kaimiņiem, pie kuriem klausījos radio, nebija telefona. Daudz vecākais par mani kaimiņu puika galīgi man sajauca prātu, sakot, ka iekšā tur dziedātāji ar visiem mūzikas instrumentiem. Tie man bija brīnumi, tāpēc ļoti gribēju redzēt tā daikta saturu. Mani, protams, ilgu laiku nelaida pie radiouztvērēja iekšu izpētes, un milzīgais jautājums bija puikas vairāku gadu pārdomu temats.

Pirmo televīzijas pārraidi redzēju vairākus gadus vēlāk pie citiem kaimiņiem. Skatījāties kādu seno laiku kara filmu. Televizors bija tolaik gandrīz vienīgais iespējamais – “KVN 49” ar nepilnu sprīdi platu ekrānu. Televizora nosaukums ir sastādīts no tā izveidotāju uzvārdu pirmajiem burtiem. Biežo bojājumu dēļ nosaukumu tautā atšifrēja savādāk: kupil, vķlučil, ne rabotajet (nopirku, ieslēdzu, nestrādā). Šo trīs burtu abreviatūru izmantoja arī pašdarinātā alkohola – kandžas apzīmēšanai – krepkoje, vsesojuznoje, nedorogoje (stiprais, vissavienības, nedārgais) un arī studentu pašdarbības raidījuma apzīmēšanai televīzijā. Lai mazo ekrānu it kā padarītu lielāku, tā priekšā bija novietota doba plastmasas lēca ar tajā ieliето glicerīnu. Tā kā ciemos bija sanākuši vairāki kaimiņi, lai redzētu mazo ekrānu, cilvēki saspiedās tuvu viens pie otra – bērni tupēja uz grīdas ekrāna tuvumā, vecākie cilvēki sēdēja uz krēsliem, bet pieaugušie spēka gados stāvēja sēdošajiem aizmugurē. Visi bija saspiedušies cieši kopā un ap televizoru bija izveidojies

galvu pusaplis trīs stāvos. Filmas saturu uzņēmu garlaicīgi. Toties daudz spēcīgāki bija pārdzīvojumi no kaimiņu jaunkundzes, kura tupēja man blakus uz grīdas „spiedīgos” apstākļos.

Televizora īpašnieks bija labs elektrības lietu un radio meistars. Viņu aicināja vienmēr, kad strāva neplūda, kur vajadzēja un plūda tur, kur nevajadzēja. Citādu bojājumu jau elektriskām ierīcēm vispār nemēdz būt.

Bet viņš atšķīrās no citiem – pirmkārt viņš bija gandrīz pilnīgi akls. Vienmēr kāda redzīgā pavadībā darbotamies ap elektriskajām ierīcēm, viņš bija iemanījies lūgt mērķtiecīgu palīdzību un uzdot konkrētus jautājumus: “Pie kuras lampas kājiņas aiziet šis vads? Pret kuru ciparu ir nostājies mērinstrumenta rādītājs? Paskaties dēls, vai radio kastē nav nopilējis kāds piliens darvas? Pieliec manu roku pie detaļas, no kuras varēja nopilēt darva! Kas rakstīts uz šīs detaļas?”

Otrkārt šis cilvēks strāvas spriegumu mērīja ar kailām rokām. Likās, ka attiecībā uz viņu nedarbojas Oma likums. Viņš mierīgi ar kailām rokām sataustīja elektroinstalācijā vajadzīgo vadu un pārbaudīja, vai tas ir zem sprieguma. Ja jušana nebija pārāk laba – nolaizīja vienu vai divus pirkstus un veica precīzāku „mērījumu”. Lieki teikt, ka parastam cilvēkam jebkurš no šādiem „mērījumiem” būtu bijis pēdējais viņa mūžā.

Radiotehnika ir nopietna zinātne, tomēr daudzi notikumi radio vēsturē skatāmi ar smaidu.

¹ Rīgas Radiofona Programma, 1933.Nr.205 un Nr.206.

² A.Brikmaņa foto.

³ Pasta un telegrāfa departaments (1938). *Latvijas pasts, telefons, telegrāfs 1918.-1938*. Rīga: Pasta un telegrāfa departamenta izdevums, 217.lpp.

⁴ *Daugavas Vanagu Mēnešraksts*, Nr.5 (01.09.1987).

⁵ Radio pirms 60 gadiem, Jansons J. *Padomju Jaunatne*, 1985.02.13.

⁶ Dravnieks Fricis (1935). *Laiks un tā pārējošana*. Rīga: Valters un Rapa, 3.lpp.

⁷ *Nākotnes Sieviete*, 1928.Nr.5.

⁸ <https://www.lsm.lv/raksts/dzive--stils/tehnologijas-un-zinatne/vai-zini-kapec-radio-sauc-par-radio.a423539/>

⁹ *Jaunākās Ziņas*, Nr.154 (16.07.1925).

¹⁰ *Сегодня*, 1925.11.07.

¹¹ *Атрūта*, 1926.Nr.66.

¹² *Сегодня*, Nr.291 (25.12.1925)

¹³ *Latvis*, Nr.2974 (29.09.1931)

¹⁴ *Jaunākās Ziņas*, 1936.06.29.

¹⁵ <https://www.lelluteatris.lv/lv/teatris/par-teatri>

¹⁶ *Cēsu Avīze*, 1930.01.04.

¹⁷ A.Brikmaņa foto.

¹⁸ A.Brikmaņa foto.

¹⁹ *Jaunākās Ziņas*, Nr.245 (30.10.1925).

²⁰ *Jaunākās Ziņas*, Nr.217 (28.09.1926).

²¹ *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 1928.03.01.

²² *Jaunākās Ziņas*, Nr.245 (30.10.1925).

²³ *Rīgas Radiofona Programma*, 1932.Nr.113.

²⁴ *Sensācija*, 1924.10.14.

²⁵ *Radio*, 1927. Nr.5.

²⁶ *Radio Abonents*, 1933.Nr.7.

²⁷ *Radio*, 1927.Nr.2.

²⁸ *Latvijas Vilnis*, 1940.Nr.546. un Nr.548.

²⁹ Helmutš Inārs (2020). *Saskares*. Cēsis: Sava grāmata, 148.lpp.

³⁰ A.Brikmaņa foto.

*Attēli bez atsaucēm ir no nenoskaidrotiem interneta avotiem.